

TÜRKİYE’DE KADIN GİRİŞİMCİLERİN VE FİNANSMAN ALTERNATİFLERİNİN ANALİZİ*

Gülay SELVİ HANIŞOĞLU*, Gamze ÖZGÜR**

ÖZ

Bir ülkenin ekonomik kalkınmasında girişimcilik faaliyetlerinin kaldıraç etkisi oldukça önemlidir. Kadınların iş hayatına katılım oranının artması ile kadın girişimciliği toplumsal kalkınma için oldukça önemli bir konu olmuştur. Kadın girişimcilerin, işletmelerini kurma aşamasında ve sonrasında yaşadıkları sorunlardan birisi finansman kaynaklarına ulaşım zorluğudur. Çalışmada, kadın girişimcilerin finansman alternatiflerinin neler olduğu ve bu alternatiflere yaklaşımları incelenmiştir. Araştırma, Türkiye genelinde gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarında; kadın girişimcilerin finansman kaynaklarını finansmana destek kuruluşlar, doğrudan finansman sağlayan kuruluşlar ve kendi kaynakları olmak üzere üç temel gruba göre değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Kadın Girişimci, Finansman Kaynakları, Finansal Kuruluşlar.

* Makale Türü: Araştırma Makalesi Paper Type: Research Paper
Geliş tarihi/Received: 08.04.2021 Kabul tarihi/Accepted: 14.06.2021
DOI: <https://doi.org/10.18221/bujss.911783>

* Bu çalışma, ikinci yazarın birinci yazarın danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
* Dr. Öğr. Üyesi, Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık (İngilizce),
gulayselvi@beykent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6174-2452

** Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans, gamzemorgill@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8614-5507

THE ANALYSIS OF WOMEN ENTREPRENEURS AND FUNDING ALTERNATIVES IN TURKEY

Gülay SELVİ HANIŞOĞLU*, Gamze ÖZGÜR**

ABSTRACT

The impact of entrepreneurship activities in a country's development is quite significant. In this study, the concept of female entrepreneurship is tackled by examining the concept of entrepreneurship. Women's entrepreneurship has been an important issue in creating a new perspective on the development of the national economy and social roles. Women entrepreneurs encounter most of their obstacles in financing during the process of establishing their businesses and beyond. The aim of this study is establishing the possibilities of financing for women entrepreneurs in Turkey. It has been concluded that women entrepreneurs evaluate the financing resources according to three basic groups such as institutions supporting financing facilities, direct financing institutions and entrepreneurs' own resources.

Keywords: *Entrepreneurship, Women Entrepreneur, Sources of Finance, Financial Institutions.*

GİRİŞ

Girişimcilik, günümüzde yeni işletme kurma ya da oluşturma süreci olarak değerlendirilirken ulusal ve global ekonomiler için büyük önem taşımaktadır. Girişimci, işini kuracağı sektördeki fırsatları takip eden, belirlediği fırsatları tüketicinin isteklerine göre çeviren, elindeki kaynaklara dayalı kurduğu işletmenin faaliyetleri için risk alan kişidir. Girişimcilik, kurulan işletmede belirsizlikler ve risklerle birlikte kâr kazanma arzusu içinde olan, bununla beraber kurulan işletmeyi büyütmeyi amaçlayan ekonomik organizasyon olarak tanımlanmaktadır (Kölük ve Dilsiz, 2005). Girişimcilerin, pazardaki uygun fırsatları değerlendirebilmek için finansmana ihtiyacı vardır. Son dönemlerde kadınlar, sadece kadına özgü olarak tanımlanan işlerde değil kendi özgüveni, becerisi, tecrübesi ve cesaretiyle farklı iş alanlarında çalışmakta ve istihdam piyasalarında varlığını göstermektedir. Çalışmada, kadın girişimcilerin finansmana ulaşımına yönelik literatürde yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve sonrasında Türkiye’de kadın girişimciliğin gelişim süreci ve finansman kaynakları incelenmiştir. Kadın girişimciler tarafından, finansman kaynaklarının bilinirliği, kullanım tercihlerinin neler olduğunun belirlenmesine yönelik anket çalışması yapılarak sonuçları değerlendirilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Kadınları girişimciliğe yönelten faktörlerin ve karşılaştıkları sorunların incelendiği çalışmada (Arslan ve Toksoy, 2017), kadın girişimcilerin işletmelerini kurarken bürokratik işlemlerin karmaşıklığı nedeniyle zorluklar yaşadıkları, uygun eleman bulma ve finansmana ulaşma ve finans kuruluşlarından kredi kullanma konusunda zorluklarla karşılaştıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için kadın kuruluşları tarafından verilebilecek danışmanlık desteklerinin yaşamsal önemde olduğu anlaşılmakta ve kadın girişimcilere yönelik avantajlı kredi alternatifleri oluşturmaları önerilmektedir. Türkiye’de kadın girişimcilerin durumunun incelendiği çalışmada (Keskin, 2014), kadınların girişimci olmalarına neden olan faktörler ele alınmıştır. Türkiye’deki girişimcilerin içinde kadın girişimci oranının çok düşük olduğu vurgulanan çalışmada, kadınların potansiyelini ortaya çıkartacak desteklerin önemli olduğu vurgulanmıştır. Kadın girişimcilerin bilgiye yaklaşımı ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) İl Kadın Girişimciler Kurulunda bulunan 198 kadın girişimci ile görüşülmüştür. Bu görüşme sonucunda, % 23’ü imalat, % 17’si diğer hizmet faaliyetleri, % 11’i inşaat, % 8’i sigorta ve finans faaliyetleri, % 6’sı toptan alım satım ve perakende satış, motorlu araç ve motosiklet tamiri, % 6’sı eğitim, % 4’ü taşımacılık ve depolama, % 4’ü konaklama ve yiyecek içecek servisi, % 4’ü bilgi ve iletişim, % 3’ü madencilik ve taş ocaklığı, % 3’ü insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, % 2’si ziraat, avcılık, ormancılık, % 1’i yönetim ve yardım hizmetleri alanında çalışmakta olduğu raporlanmıştır (Keten, 2011).

Kadın ve erkek girişimcilerin birbirinden farklı özelliklere sahip olduğuna dair bir diğer araştırma ise Birleşmiş Milletler Global Girişimciliği İzleme programı ile gerçekleştirilmiştir. Bu program çerçevesinde yapılan bir çalışmada, girişimcilik faaliyetleri kadın ve erkekte 25-34 yaş arasında diğer yaşlara oranla daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu yaş gruplarını 35-44 ile 19-24 yaş arasındaki girişimciler takip etmektedir. Girişimciliğin en az yoğunlaştığı yaş ise 55 ve üzeri yaşlardır. Yapılan çalışmada, kadınlarda yeni işe başlama oranı % 8,9 iken erkeklerde bu oran % 13,9’ları görmektedir (Erdemir, 2018).

Global Entrepreneurship Monitor (GEM); girişimcilerin bölgesel, kişisel ve motivasyon özelliklerine ilişkin veriler toplayan, bu verileri her yıl yayınladığı raporunda yorumlarıyla paylaşılan, uluslararası girişimcilik kapasitesine katkıda bulunan, bu konuda yaşanan sorunların neler olduğuna vurgu yapan Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu ile çalışmalar yürüten bir kuruluştur. 2018 yılı raporu, 59 farklı ülkede ve 164.269 kişiyle görüşerek hazırlanmıştır. Bu rapora göre, Türkiye’de kadın girişimcilerin sayısı erkek girişimcilerin sayısının yarısı kadardır. Türkiye’de girişimcilerin başladıkları işi sürdürememelerinin % 60-70 gibi bir oranda karlılık ve finans kaynaklarına erişim güçlüklerinden kaynaklandığı saptanmıştır. Aynı kuruluş tarafından girişimcilik ortamının değerlendirildiği 12 farklı kriter kullanılarak yapılan değerlendirmelerde, Türkiye girişimcilik ortamı açısından 5,1 değeriyle 29. sırada yer almaktadır (Bosma ve Kelley, 2019).

Kadın girişimciler, finansman temin süreçlerinde erkek girişimcilerden farklı bir seyir izlemektedir. Kadın girişimciler, erkek girişimcilere oranla daha az borca girerek işlerini yürütmektedir. Kadın girişimcilerin erkeklere göre endüstriyel tecrübeye daha az sahip oldukları için ve bununla birlikte girişimcilik eğilimleri erkeklere göre daha az olmasından kaynaklı bankalar, kadın girişimcilere az miktarda sermaye temini sağlamaktadır (Shmailan, 2016). Kadın ve erkek girişimciler birbirlerinden farklı finansman yöntemleri tercih ederek girişimlerini sürdürmektedir. Kadın girişimciler, kişisel birikimlerini ve yakın çevreden ödünç alma alternatifini dış kaynaklara göre daha fazla kullanmaktadır. Kadın girişimciler, kuracakları iş için bankalardan kredi talep ettiğinde bankalar teminat beklemektedir. Kadınlar ise gerekli teminatı gösterememekten dolayı hem iş kurma sürecinde hem de işlerini büyütme aşamasında büyük sıkıntılar yaşamaktadır (Keskin, 2017). Girişimcilerin iş kurma sürecinde belli bir sermaye teminine ihtiyacı vardır. Kadın girişimcilerin finansal destek veren kurumlardan, kuracağı iş adına kredi temin etmesi için finansal desteği veren kurumların belli koşullarını karşılaması ve alacakları kredi karşılığında bir teminat göstermesi beklenmektedir. Ancak toplumsal rollerin getirdiği değerler ile teminat gösterilebilecek yapıdaki değerlerin (gayrimenkul vb.) genellikle erkeklerin üzerine kayıtlı olmasından ötürü kadınlar gerekli teminatı gösterememektedir (Kurtsan, 2019).

Kadın girişimcilerin finansal sorunlarından bir diğeri ise, finansal kurumlara ait bilgi ve deneyimin eksik olmasıdır. Kadınlarda bu bilgi eksikliğine bağlı olarak, işletmelerine dair finansal destek almada ve işletmelerini büyütmede sorunlar yaşanmaktadır (Öztürk, 2016).

2. TÜRKİYE'DE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİNİN GELİŞİM SÜRECİ ve ÖNEMİ

Türkiye'nin tarihsel sürecine bakıldığında girişimci ya da girişimcilik kavramlarına ilk olarak kalkınma planlarında yer verildiği görülmektedir. Girişimciliğin bir devlet politikası olarak ilk kayıtlara geçtiği yer ise, Sekizinci Kalkınma Planı'dır. Buradaki planda girişimcilik kavramı gündeme gelmiş, ancak nasıl bir strateji uygulanacağı tanımlanmamıştır. Onuncu Kalkınma Planı'nda, artık girişimciliğin nasıl bir gelişim seyri izleyeceği belirtilmiş ve buna göre belli adımlar atılmıştır. Türkiye'den ve dünyadan birçok girişimciyi bir araya getiren Küresel Girişimcilik Zirvesi'nin ikincisi 2011 yılında Türkiye'de gerçekleşmiştir (Araz Takay vd., 2014). Kadınlar yeni bir iş kurma planı ve yönetme süreci içerisinde iken sırf kadın olmanın getirdiği zorluklar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Benzer nedenlerle girişimciliğe başlamış olmalarına karşın, erkek girişimcilere oranla kadın girişimcilerin karşılaştıkları zorluklar ya da sorunlar gayet açık kabul edildiği için bugün 'kadın girişimciliği' kavramı kullanılmaktadır (MEB, 2014).

Tablo 1. Kadın Girişimcilerin Özellikleri

Kişisel Özellikler	Sosyo-kültürel Değerler	Cinsiyet Rollerinden Kaynaklanan Özellikler
Kendine güven, yaratıcılık, yenilikçilik, risk alma, akılcılık, bağımsızlık, rekabetçilik	Çevresinde saygın biri, kaynakları ve ilişkileri iyi değerlendiren, koruyan-gözetken, iş birliğine yönelik, akraba ve yakın çevrenin desteğini kazanan	İyi iletişim kuran, problemleri kolaylıkla çözebilen, hoşgörülü, özverili, duygusal

Kaynak: (Yetim, 2002).

Türkiye'de kadın istihdamının artırılması, ilk defa 1993 yılında gündeme gelmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'deki ekonomik kriz ve bunun getirmiş olduğu yüksek orandaki işsizlik sorununa kadın girişimcilerin bir çözüm alternatifi olabileceği değerlendirilmekteydi. Kadın girişimcilere yönelik atılan ikinci büyük adım ise, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK)'nin 2002 ve 2004 yılları arasında AB fonları ile 'Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi Projesi' olmuştur. Bu proje, başarılı bir şekilde devam ettirilmiş ve kadın girişimciliği alanında büyük başarılarla imza atmıştır. 2007 ile 2009 yılları arasında projenin ikincisi gerçekleşmiştir. Birinci projede 1630 kadın eğitilmiştir. İkinci projede ise bu rakam 6291'lere kadar yükselmiştir. İki projenin toplamında 7922 kadın başarıya ulaşmış ve ikinci projedeki 255 kadın iş yeri açarak kadın girişimci olmuştur (Araz Takay vd., 2014).

Türkiye'deki kadınları girişimciliğe yönlendiren faktörlerden biri, hanenin gelirine destek sağlamaktır. Diğer faktör ise iş bulma güçlüğü ya da çalıştığı işte

yaşadığı zorluklardır (cam tavan sendromu, mobing, cinsiyet ayrımcılığı, yetersiz maaş, yetersiz sosyal imkân vb.). Kadınları girişimciliğe yönlendiren faktörlerden biri de kişisel faktörlerdir. Bunlar; mesleğini yapmak, bağımsız çalışma, kendi işinin patronu olmak, ideallerini gerçekleştirmek, kendini kanıtlamak, aile ya da herhangi birine muhtaç olmamak, yüksek sosyal statü isteği vb.dir.

3. KADIN GİRİŞİMCİLERİN FİNANSMAN KAYNAKLARINA ERİŞİM OLANAKLARI

Girişimci için en önemli aşama, girişimini gerçekleştirebilecek bütçeye sahip olabilmektir. Bu destek kamu ya da özel kurumlar tarafından sağlanabilmektedir. Başarılı ve gelecek vaat eden girişimciler, projelerinin kuruluş aşamasında ya da ilk süreçlerde maddi potansiyeli yüksek olan bireylerden destek alabilmektedir. Bu kişiler, 'iş melekleri' ya da 'melek yatırımcı' olarak tanımlanmaktadır (Tanrısever, 2004).

Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve bankalar, kadın girişimcilerine yönelik kalkınma stratejilerine giderek daha çok önem vermektedir. Devlet ve devlete bağlı birçok kurum, iş gücü piyasasında kadının var olması için kadın girişimcilerine yönelik politikalar geliştirmiştir. Türkiye'de kadın girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik bilgiler çalışmalar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 2. Türkiye'de Kadın Girişimciliğinin Geliştirilmesine Yönelik Çalışmalar

Yıllar	Çalışmalar
1990	Türk Medeni Kanunu'nda evli kadının çalışması ve ticarethane açması için gerekli 'koca izni' şartı kaldırıldı.
1992 - 1993	İlk kez 'Türkiye'de Kadın Girişimcilik' semineri ve 'Kadın Girişimciliği Özendirme ve Destekleme Paneli' ile konu tartışmaya açıldı. Türkiye genelini kapsayan ilk araştırma olan 'Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri' konulu araştırma, N. Çelebi tarafından yapıldı. Halk Bankası, 'Kadın Girişimci' kredisi vermeye başladı.
1995	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), kadınların sahip olduğu mikro ve küçük işletmelerin durumunu incelemek amacıyla 'Küçük Girişimcilik Projesi' konulu geniş çaplı bir araştırma yaptırdı.
2002 - 2003	Kadın girişimcilerin iş dünyasındaki statülerini sağlamlaştırmak ve ülke ekonomisine katkılarını artırmak amacıyla, Kadın Girişimcileri Derneği (KAGİDER) kuruldu. Bangladeş Mikro Finans Kuruluşu ve Diyarbakır Valiliği tarafından yoksul kadınları girişimci yapmaya yönelik 'Mikro Kredi' projesi başlatıldı. Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) tarafından 'Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi' projesi hayat geçirildi. Güneydoğu Anadolu Projesi-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi ve Kadın Merkezi iş birliği ile 'Kadın Girişimciliği' projesi uygulandı.

Kaynak: (Kılınc Savrul ve Akyüz, 2016).

Kadın girişimcilerine 2003 yılından sonra kurulan birçok dernek, özel ya da kamu kurumları destek vermeye başlamıştır. Bu kurumların yanı sıra kadın girişimcilerin en çok desteğe ihtiyacı olduğu alan finansman alternatiflerinin çeşitlendirilmesidir. Kadın girişimciliğine finansal desteği özel bankalar belli koşullarda temin etmektedir.

Başbakanlık tarafından 2008 yılında yapılan Ulusal Eylem Planı'nda, eylem ve hedef stratejileri ortaya konulmuştur. Kadın girişimciliğinin eğitim, finansman ve danışmanlık hizmetleri ile desteklenmesi ve istihdama teşvik edilmesi bu stratejilerden biridir. Bu stratejinin gerçekleşmesi için de KSGM, STK'lar, Üniversiteler, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu, TESK gibi kurumlarla iş birliği yapılacaktır (Başbakanlık Kadının Statüsü Kurumu, 2013).

STK'lar, dernekler, kamu ya da özel kurumlar kadın girişimcilere ilişkin çalışmalar yürütmektedir. Bankalar haricinde girişimcilik alanında en çok bilinen ve tercih edilen Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) olmuştur. Ancak bu zamana kadar kadın girişimciliği alanında çok boyutlu çalışan bir kurumsal destek ortaya çıkmamıştır. STK'lardaki desteklerden ise haberdar olan kadın girişimci sayısı çok azdır. Garanti Bankası, 2006 yılından itibaren kadın girişimciliğine destek veren bankalardan biridir. Kadının iş dünyasında güçlenebilmesi için sadece finans alanında değil bilgi, destek gibi alanlarda kadınlara danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Garanti Bankası'nın başlattığı bu proje diğer birçok banka tarafından da uygulanmaya başlamıştır (Garanti Bankası, 2014). Halk Bankası, 1995 yılında ilk Girişimci Bilgilendirme Merkezi'ni kuran bankadır. 2007 yılında kendi işini kurmak isteyen kadın girişimcilere destek veren ilk kamu bankası olmuştur. Türkiye Ekonomi Bankası (TEB), kadın girişimcileri desteklemek ve iş hayatında varlıklarını güçlendirmek adına 2015 yılında TEB Kadın Akademi'yi kurmuştur. Türkiye'de ilk kez banka bünyesinden bağımsız, kadınlara yönelik bir Akademi kurulmuştur. TEB Kadın Akademi, kadın girişimcilere finansal destek ve girişimcilik konusunda danışmanlık hizmeti vermeye başlamıştır. Ancak bankalar tarafından verilen finansman desteğinin kadın girişimcilere ne kadar ulaştığı, maliyetleri ve ne kadar verimli kullanılabildiği tartışmalıdır. Kadının çalışma hayatında yer almasını sağlamak için ya da kendi işini kurmasında yardım etmek amaçlı kadın girişimciliğine destek veren kurum ve kuruluşlar ortaya çıkmıştır.

Kadın girişimciler, iş kurma süreci, yönetim süreci ve işi geliştirme aşamalarında desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. Birinci aşama olan iş kurma sürecinde, finans desteği, meslek bilgi desteği, işletme yönetimi desteği ve kişisel gelişim konularında desteğe ihtiyaç duyabilmektedirler. İkinci aşama, kurulan işin yönetimini sağlamaktır. İş kurma sürecinden sonra işletmenin devamlılığı için ve işletmenin verimli çalışmasını sağlayarak girişimcinin kâr elde ettiği süreçtir. Bu süreç içerisinde kadın girişimci finans desteği, rekabet piyasasının belirlenmesi, yeni pazarlar hakkında bilgi sahibi olma gibi yönetim süreçleri için danışmanlık hizmetine ihtiyaç duymaktadır. Üçüncü aşama, işi geliştirme sürecidir. Bu aşamada kadın girişimci kurmuş olduğu işletmenin büyüme politikaları ve buna ilişkin finans desteği ve markalaştırma ile işletme faaliyetlerini arttırabilir, faaliyetlerdeki artışa paralel işletme gelirini

daha üst düzeye çıkarabilir. Tüm bu süreçler için destek veren ve kadın girişimciliğini destekleyen kurum ve kuruluşlardan bazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.

Kadın Girişimcileri Destekleyen Kurum ve Kuruluşlar

Kurum Adı	Yıl
Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK)	1964
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)	1969
Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD)	1971
Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEKSA)	1985
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)	1986
Türkiye Genç İş Adamları Derneği (TÜGIAD)	1986
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)	1990
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)	1990
Kadın Girişimcileri Derneği (KAGİDER)	2002
Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR)	2003
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Kadın Girişimciler Kurulu	2007

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda yer alan kurumlar dışında birçok üniversite, STK, illerde mevcut olan Sanayi ve Ticaret Odaları, kamu ve özel bankalar kadın girişimcilere destek vermektedir.

Kadın Girişimcileri Derneği (KAGİDER), Türkiye'de faaliyet gösteren 37 kadın girişimci tarafından, 2002 yılında kâr amacı olmayan sivil toplum örgütü olarak İstanbul ilinde kurulmuştur. Birçok proje ve çalışma yürüterek kadın girişimcilerin istihdam da yer almasını sağlamıştır. 2002 yılından günümüze kadar 46 farklı sektör ve alanda faaliyet gösteren 300 üyesi mevcuttur (KAGİDER, 2019). Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 1986 yılında kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur. KEDV'in kurulma amacı, düşük gelir grubuna giren kadınların ekonomik durumlarını daha iyi bir seviyeye getirmek, yaşam kalitelerini arttırmak ve yerel kalkınma içerisinde liderliklerini güçlendirmek olmuştur. KEDV'in, 2001-2009 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan kuruluş statüsü bulunmaktadır (KEDV, 2019). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), ülkenin ekonomisinde büyük paya sahip olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) etkinliklerini ve piyasadaki rekabet gücünü arttırmaları ve sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek üzere 1990 yılında kurulmuştur (Cansız, 2008). KOSGEB'in projelerinden biri olan Girişimcilik Destek Programı birçok insanın yeni iş kurmasında büyük katkı sağlamaktadır. 1990 yılında kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), kadın odaklı çalışmaktadır. Kadına yapılan ayrımcılıklara engel olmak, kadın haklarını korumak zaman içerisinde geliştirmek, kadınların toplum içerisinde daha eşit şartlarda yaşamalarını sağlamak bunlardan bazılarıdır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), fikirlerini gerçekleştirebilmesi için kadın girişimcilere eğitim ve kapasite geliştirme desteği sağlamaktadır. Türkiye’de kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve yaygınlaştırılması için birçok kurum çeşitli eğitimler, seminerler, projeler yapmaktadır. Temel hedef, kadının istihdamdaki gücünü arttırmaktır. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK), kadına yönelik hiçbir çalışma söz konusu değil iken 1995 yılında Avrupa Birliği (AB) Hibe Yardımları projesine paket program olarak ‘Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi’ projesini sunmuştur (TESK, 2019). Bu projenin kabul görmesi ile kadın girişimciliğine yönelik çalışmalar başlamıştır. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR), istihdamın gelişmesi ve işsizliğin azalmasına destek sağlamak amaçlı kurulmuş kurumdur. Bireylerin istihdama katılabilmesi için işlerini kurması adına ‘Girişimcilik Eğitim Programları’ düzenlemektedir. 1969 yılında kurulan Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) ise, kırsal alanda yaşamlarını sürdüren kadınlara destek vererek toplumdaki statülerini yükseltmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) ve Türkiye Genç İş İnsanları Derneği (TÜGIAD) gibi dernekler de bünyesinde bulunan iş kadınlarına, finans ve pazarlama gibi konularda destek sağlamakta ve girişimcilğe yönelik eğitimler vermektedir. Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı (MEKSA) 1985 yılında kurulmuş ve kamuya yararlı bir kurum olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. İşgücü piyasasının ihtiyaçlarını analiz ederek uygulamalı meslek eğitimi modelini ortaya koyan ve geliştiren bir kurumdur. Kadınlara çıraklık eğitimi düzenlemekte ve kadınların yoğun olarak bulunduğu mesleklerin çıraklık yasalarına dâhil edilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedir (MEKSA, 2019).

Kadınlar girişimlerini gerçekleştirmek istediklerinde eğer ki evli ise eşinden, evli değil ise ailesinden ya da çevresinden destek beklemektedir. Bu destek sosyal destekle beraber maddi desteği de beraberinde getirmektedir. Kadın girişimcilerin finansal konularda destek göreceği ya da isteyeceği kurumlar var iken direkt çevresinden bu desteği beklemesi finansal destek veren kurumlara olan algıyı zayıflatmaktadır (İlter, 2010). Kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunmasına engel olabilecek bürokratik kısıtlamalarda yerel yönetimin payı büyüktür. Yerel yönetimlerin kadınları ekonomiye kazandırması için girişimcilğe teşvik projeleri geliştirmesi gerekmektedir. Sığınma evlerinde olan kadınlara eğitim desteği verilerek, girişimcilğe teşvik edilmesi yerel yönetimin yapacağı çalışmalardan biri olabilir (Onay Özkaya, 2009). Yerel yönetimler kadın girişimciliğine yönelik destek projeleri oluşturmalı ve projelerin sürekliliğini sağlayacak önlemleri almalıdır. Başarılı kadın girişimlerinin duyurulması yerel yönetimin kadınları girişimcilğe teşvik etmesini sağlayacak unsurlardan biridir.

4. TÜRKİYE’DE KADIN GİRİŞİMCİLERİN FİNANSMAN KAYNAKLARINA ERIŞİM OLANAKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu çalışmanın temel amacı, kadın girişimcilerin finansman kaynaklarına erişebilmek için hangi olanakları değerlendirdiklerini ölçmektir. Yapılan araştırma sonuçlarının, kadın girişimciliği üzerine yapılacak olan benzer çalışmalar için kaynak olması hedeflenmektedir.

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Kadın girişimcilerin finansman kaynaklarına erişim olanaklarının ölçüldüğü çalışmada KAGİDER, TOBB Bursa İl Kadın Girişimciler Kurulu, İzmir Girişimci Kadınlar Kurulu ve Kocaeli İş Kadınları ve Yöneticileri Derneği bünyesinde bulunan kadın girişimcilere ulaşılmıştır. Araştırma için gerekli olan bilgiler internet yoluyla oluşturulan anket aracılığıyla derlenmiştir. Anketler örneklem grubunda yer alan kurumlara gönderilmiş ve toplam 84 kadın girişimci ile anket gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma 2019 yılında yayımlanan yüksek lisans tezinden üretilmesi nedeniyle ve TR Dizin kriterlerinde “Etik kurul izni gerektiren çalışmalar için talep edilen belge ve bilgiler süreci 2020 yılında başlayan yayınlar için zorunlu olacaktır” maddesi gereği etik kurul onayı mevcut değildir. Birinci bölümde kadın girişimcilerin demografik özellikleri ve işletmelerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise ulaşılabildikleri finansman kaynaklarının neler olduğunun belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. Araştırmadaki anket uygulaması ile örneklem kitleden elde edilen veriler SPSS Statistics 23 paket programıyla analiz edilmiştir. Ankette yer alan birinci bölüm, kadın girişimcilerin demografik ve işletmelerine ilişkin bilgiler frekans analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise kadın girişimcilerin 5’li Likert ölçeğine göre yanıtları frekans analizi, geçerlilik analizi, faktör analizi tekniğiyle değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılanların % 36,9’u İstanbul, % 21,4’ü İzmir, % 16,7’si Kocaeli % 7,1’i Bursa, olmak üzere geri kalanlar Ankara, Antalya, Eskişehir, Aydın, Adana, Bartın, Hatay, Manisa, Mersin, Muğla ilindedir. Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin % 56’sı gibi büyük çoğunluğu 30-39 yaş arasında, % 21,4’ü 40-49 yaş arasında % 20,2 si 20-29 yaş arasında olup 50 yaş ve üzeri kadın girişimci oranı % 2,4 düzeyindedir. Örneklem grubumuzda 19 yaş altı kadın girişimci yoktur. Elde edilen değerler neticesinde kadın girişimcilerin daha çok orta yaş grubunda yer aldığı söylenebilir. Kadın girişimcilerin % 70,2’sinin evli olması kadınların evlendikten sonra da aile bütçesine katkı sağlamak için girişimciliği bir alternatif olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Kadın girişimcilerin % 14,3’ü ortaöğretim, % 64,3’ü üniversite, % 21,4’ü yüksek lisans veya doktora mezunudur. Elde edilen veriler içerisinde üniversite mezunu kadın girişimcilerin fazla olması büyük önem taşımaktadır.

Kadınların işgücüne katılımı ile eğitim seviyelerinin yükselmesi arasında bir bağlantı olduğu yapılan diğer çalışmalarla (Erdun, 2011) uyumludur. Ankete katılım sağlayan kadın girişimcilerin işletmelerinin faaliyet gösterdiği sektörler bakımından, % 29,8'i hizmet, % 6'sı inşaat, % 2,4'ü sanayi, % 4,8'i tarım ve % 57,1'i ticaret sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedir. Elde edilen veriler neticesinde ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren kadın girişimciler toplam katılımın % 80,9'unu oluşturmaktadır. Kadın girişimcilerin sektör tercihleri başlığında ele alınan çalışmalar içerisinde Yağcı ve Bener (2005), Soysal (2010) ve Yetim (2002) ait çalışmalarda elde edilen bulgular ile anketlerin analiziyle elde edilen bulgular birbirine paralellik göstermektedir. Ankete katılım sağlayan kadın girişimcilerin daha çok ticaret ve hizmet sektöründe yer almalarının nedenleri arasında kadınların, aile yaşantıları ile iş yaşantıları arasında bir denge kurması ihtiyacı nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Çalışmada kadın girişimcilerin oranının en düşük olduğu alan % 2,4 ile sanayi sektörü oranıdır. Sanayi sektörü yüksek sermayelerin gerektirdiği bir alan olmasından ötürü kadınların riske atılmadığı bir sektör olarak görülmektedir.

Ankete katılım sağlayan kadın girişimcilerin işletmelerinde çalıştırdığı kişi sayısına baktığımızda; % 40,5'inin yalnız çalıştığı, % 42,9'u 1-4 kişi, % 10,7'si 5-9 kişi, % 3,6'sı 10-49 kişi, % 2,4'ü ise 50 ve üzeri çalışana sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen veriler neticesinde en yüksek değer %42,9'luk oranla 1-4 kişi çalıştıran işletmelerdir. Yalnız kendisi çalışan oranı % 40,5'de bu orana yakındır. Kadın girişimcilerin işletmelerinde sadece kendilerinin çalışması yakın çevrelerinden destek görmesiyle ilişki olabilir. Kadın girişimciler kurdukları işlerde personele ödenecek ücreti kendi işi için sermaye olarak kullanmayı tercih etmektedir. Elde edilen bulgular da en az oran ise % 2,4'lük oran ile 50 ve üzeri personel çalıştıran kadın girişimciler olmuştur. Çalışmada finansman temin yolları ölçeğinin güvenilirlik analizi 0,923 gerçekleştirilmiştir. Finansman temin yollarına ilişkin güvenilirlik yüksek orana sahiptir. Bu duruma ilişkin iki neden ortaya koyulabilir. Bunlardan birincisi anketi yanıtlayan kadın girişimcilerin aynı yönde ve benzer cevaplar vermiş olmaları diğer neden ise, finansman temin yollarına ait ölçeğin anlaşılır olması olabilir. Araştırmada kadın girişimcilerin finansman temin yolları ölçeğinin faktör analizleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4. Ölçeklerin Faktör Analizi

Faktörler	Cronbach Alfa (α)	KMO	Sig.	Faktör Analizi
Finansman Temin Yolları	,923	,872	,000	Uygundur

Tablo 5. Kadın Girişimcilerin Finansman Temin Yolları Ölçeğinin Faktör Analizi

KMO Değeri		0,872
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık. Ki-Kare	891,057
	Serbestlik Derecesi	105
	Önem Değeri	,000

Finansman temin yolları ölçeğinin faktör dağılımı sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Finansman temin yolları ölçeği kendi içerisinde 3 alt faktöre ayrılmaktadır. Bu 3 faktör toplam varyansın % 70,4'ünü açıklamaktadır.

Tablo 6. Kadın Girişimcilerin Finansman Temin Yolları Ölçeğinin Bileşen Matrisi

Finansman Temin Yolları	Bileşen		
	1	2	3
TOBB (Bursa Kadın Girişimciler Kurulu)	,880		
İŞKUR	,836		
STK'ler ve Kadın Örgütleri (KAGİDER)	,791		
Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifi (TESKOMB)	,772		
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)	,769		
Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK)		,787	
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB)		,757	
Özel Bankalar		,750	
Dünya Bankası		,740	
Kamu Bankaları		,696	
Kredi Garanti Fonu (Leasing vb.)		,739	
Kendi Kaynaklarım			,774
Akrabalarım			,722
Arkadaşlarım			,626

Kadın girişimcilerin finansman temin yolları ölçeği 3 faktör etrafında dağılım göstermektedir. Birinci faktörde 'TOBB', 'İŞKUR', 'KAGİDER', 'KOSGEB' ve 'TESKOMB' yer almıştır. İkinci faktörde, 'TKDK', 'Türkiye Sınai Kalkınma Bankası', 'Özel Bankalar', 'Kamu Bankaları', 'Dünya Bankası' ve 'Kredi Garanti Fonu' yer almaktadır. Son faktörde ise, "kendi kaynaklarım", "akrabalarım" ve "arkadaşlarım" gösteren maddeler yer almıştır. Analiz sonucunda, 'melek yatırımcı' değişkenine ait bir veri dağılımı görülmemektedir. Kadın girişimcilerin finansman temin yolları ölçeğinin bileşen matrisine ait değerler ele alındığında; birinci dağılımda, kadınların girişimcilik süreçlerinde ihtiyaç duydukları finansman teminini daha çok girişimcilik eğitimi veren, mentorlük sağlayan, danışmanlık yapan ve girişimciye finansman temin sürecinde yol gösteren destek kurumlar karşımıza çıkmaktadır. Kadınların iş kurma ve sonrasında süreçte kadın girişimciliğine destek veren kurum ve kuruluşlardan destek alması, girişimciliğin geçici bir süreç olmasından öte kalıcı bir faaliyet alanı olduğunu göstermektedir. İkinci dağılımda, kadınlar girişimleri için bir kurum ya da kuruluşların desteğinin yanı sıra direkt olarak gerekli olan finansman teminini sağlayabileceği bankalara yönelmektedir. Üçüncü dağılımda ise kadınlar kuracakları iş için kendi birikimini ya da çevresinden destek alarak işini kurmayı tercih etmektedir.

SONUÇ

Girişimcilik, üzerine yapılan çalışmaların temel belirleyeni girişimcinin kendisidir. Bireyler, yaşadıkları toplumların yapısını, girişimcilik ortamının desteklenmesini değerlendirerek girişimlerini gerçekleştirmektedir. Türkiye’de zaman içerisinde girişimciliğin önem kazanması, girişimcilik alanında erkeklerin daha aktif olması ve cinsiyet ayrımcılığına dayanan sebeplerden ötürü, kadın girişimciliği çalışma konusu olarak dikkat çekmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların çeşitlenmesi ile kadın girişimciliğinin ilerleyen süreçte değer kazanmasına destek olunacağı düşünülmektedir. Türkiye’de kadın girişimciliğinin verimli ve sürdürülebilir bir alan olabilmesini sağlamak için kadınlara destek veren birçok kurum ortaya çıkmıştır. Bu kurumlardan bazıları, kadınlara girişimcilik üzerine danışmanlık hizmeti verirken bazıları ise girişimcinin finans desteğini sağlamaktadır. Kadın girişimciliğine destek veren kurumlar bir kısmı devlet destekli iken bir kısmı ise özel kurumlar tarafından oluşturulmaktadır. Ancak ortak bir amaç vardır; o da ülkedeki kadın girişimci potansiyelini arttırmaktır.

Türkiye’de kadın girişimcilerin finansman kaynaklarına erişim olanaklarının incelendiği bu çalışmada, kadın girişimciliğine destek sağlayan kurumlarda kayıtlı olan kadın girişimcilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda anket gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen demografik bilgiler neticesinde, kadın girişimcilerin büyük bir çoğunluğu İstanbul, İzmir, Bursa ve Kocaeli gibi büyük şehirlerden katılımsağlamaktadır. Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin çoğunluğunu orta yaş grubundaki kadınlar oluşturmaktadır. 19 yaş ve altı kadın girişimci çalışmada yer almamaktadır. Türkiye’de kadın girişimcilerin genel olarak yaş ortalamasının 25-34 yaş aralığında olduğu farklı araştırmalarda elde edilmektedir. Girişimciliğin 19 yaş ve altındaki bireylerde gerçekleşebilmesi için girişimcilik eğitiminin okullarda ders olarak müfredatlarda yer alması, eğitim kurumlarının girişimcilik alanında projeler sunması ve girişimciliği bir amaç haline getirmesi bu alanda gelişim sağlayacaktır.

Kadın girişimcilerin çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla eğitim seviyesinin artması ile kadınların girişimcilik faaliyetlerinde bulunması doğru orantılı gerçekleşmiştir. Araştırmaya katılan kadın girişimcilerin ağırlıklı ticaret ve hizmet sektöründe yoğunlaştığı, sanayi, imalat ve inşaat sektörlerinde araştırmaya katılan kadın girişimci sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Oysa bu alanda birçok iş kolu mevcuttur ve büyüme potansiyeli oldukça yüksektir. Bu alanda kadınların aktif olmasını sağlamak amacıyla farkındalık yaratılmalıdır. Türkiye’de, endüstriye hizmet edebilecek düzeyde çok iyi eğitim almış kadınlar bulunmakla birlikte bunların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen finansman temin yolları faktörü ise, üç alt faktör etrafında dağılım göstermektedir. Kadın girişimcilerin işletmeleri için gerekli olan finansman alternatifleri hakkında yeterli bilgi ve donanımasahiplenmemesi

finansman kaynaklarına ulaşmalarını olumlu etkileyecektir. Bu sürecin daha verimli geçebilmesi için girişimciliği destekleyen kurumlar tarafından verilen girişimcilik eğitimlerinde, finans temininde gerekli olan bilgilerin girişimci adayları ile paylaşılması gerekmektedir. Böylece girişimciler finansla ilgili gerekli bilgiye sahip olacaktır.

Türkiye’de kadın girişimcilerin finansal kaynaklara erişim olanaklarında iyileşme sağlanabilmesi için kadınların girişimci olmasına yönelik destek veren kurumların sayısının çoğaltılması gerekmektedir. Girişimciyi finansal kaynaklara ulaşması konusunda bilinçli hale getirebilmek için özel ya da kamu bankalarının bilgilendirme projeleri gerçekleştirmesi gereklidir. Kadın girişimcilerin birbiriyle iletişimini güçlendirmek için internet ortamında platformların oluşturulması da fayda sağlayacaktır. Gelişmiş ülkelerdeki girişimcilik düzenlemeleri örnek alınarak kadın girişimciliğinin geliştirilmesi için merkezî ve yerel yönetimler, üniversitelerle iş birliği içinde projeler oluşturulmalıdır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın verileri 2019 yılında toplanmıştır. TR Dizin kriterlerinde ‘Etik kurul izni gerektiren çalışmalar için talep edilen belge ve bilgiler süreci 2020 yılında başlayan yayınlar için zorunlu olacaktır’ maddesi gereği etik kurul onayı mevcut değildir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı %50, 2. Yazarın katkı oranı ise %50’dir.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: The data of this study were collected in 2019. Ethics committee approval is not available following the article in the TR Index criteria, ‘The process of documents and information requested for studies that require ethics committee approval will be mandatory for publications starting in 2020’.

Author Contributions Statement: 1st author’s contribution rate 50%, 2nd author’s contribution rate 50%.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors.

KAYNAKÇA

- Arslan, İ. K., ve Toksoy, M. D. (2017). Türkiye’de kadınları girişimciliğe yönelten faktörler ve karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, 1 (1), 123-148.
- Araz Takay, B., Kalemci Tüzün, İ., Kıral, S. ve Batum, U. (2014). Ankara’da kadın girişimciliği: Örnekler ve yol haritası. Ankara Kalkınma Ajansı Araştırmalar serisi-2. Erişim adresi: <https://www.kagider.org/docs/default-source/Raporlar-ve-Sunumlar/ankarada-kadin-girisimcilik.pdf?sfvrsn=12>
- Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2013). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013. Ankara.
- Bosma, N., ve Kelley, D. (2019). Global entrepreneurship monitor 2018/2019 Global Report. GEM. London.Erişim adresi :<https://www.gemconsortium.org/report/gem-2018-2019-global-report>
- Cansız, M. (2008). Türkiye’de KOBİLER ve KOSGEB. DPT Uzmanlık Tezi, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Yayın no: DPT 2782.
- Erdemir, T. (2018). Türkiye’de kadın girişimciliği ve kadın girişimciliği etkileyen engeller ve fırsatlar üzerine bir araştırma. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Gelişim Üniversitesi.
- Garanti Bankası. (2014). Kadın girişimciler araştırması. https://assetsgaranti.com/assets/pdf/tr/diger/us201_garanti_kadin_girisimciler_rapor_20150625.pdf (Erişim Tarihi: 20/02/2019).
- İlter, B. (2010). Girişimcilik sürecinde kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların analizi: KAGİDER örneği (1), Adalet Yayınevi.
- KAGİDER. (2019). KAGİDER hakkında. <http://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda> (Erişim Tarihi: 14/02/2019).
- KEDV. (2019). Hakkımızda. <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda/> (Erişim Tarihi: 15/02/2019).
- Keskin, S. (2014). Türkiye’de kadın girişimcilerin durumu. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9(1), 71-94.
- Keskin, S. (2017). Kadın ve erkek girişimciler arasındaki farklılıklar. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E-Dergi, C.1(1), 64-76.
- Keten, B. (2011). Kadın girişimcilerin bilgiye yaklaşımı. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Kılınç Savrul, B. ve Akyüz, D., (2016). Türkiye ekonomisinde kadın girişimcilerin mevcut durumu ve geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11(1), 166-167.
- Kölük N. ve Dilsiz, İ. (2005). Girişimcilik. Detay Yayıncılık.
- Kurtsan, M. Kadın Girişimcilere Kurumsal Destek, Röportaj, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/293623.asp>, Erişim Tarihi: 08/03/2019.
- MEB (2014). Mesleki eğitim: Girişimci fikirler ve iş kurmak. https://issuu.com/egityunusbilgin/docs/giri_imci_fikirler_ve_kurma_ecefedf9b37eb8 (Erişim Tarihi: 21/12/2018).
- MEKSA (2019). Hakkımızda, <http://www.meksa.org.tr/tr/index.php?p=hakkimizda>, (Erişim Tarihi: 19/02/2019).
- Onay Özkaya, M. (2009). Kadın girişimcilere yönelik “strateji geliştirmede” yerel yönetimlerle iş birliği içerisinde olmak mümkün mü? Celal Bayar Üniversitesi, 7(11), 56-72.
- Öztürk, M. D. (2016). Türkiye’de kadın girişimcilik: Kadınları girişimciliğe yönelten faktörler, karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, İstanbul.

Shmailan, A. B. (2016). Compare the characteristics of male and female entrepreneurs as explorative study. Journal of Entrepreneurship & Organization Management, 5(4), 1-7.

Soysal, A. (2010). Türkiye’de kadın girişimciler: Engeller ve fırsatlar bağlamında bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 65 (1), 83-114.

Tanrısever, N. H. (2004). Avrupa Birliği’nde girişimciliğin teşvik edilmesi için izlenen politikalar ve Türkiye’deki politikaların Avrupa Birliği uygulamalarına uyumu. Uzmanlık Tezi, AB Genel Sekreterliği.

TESK (2019). Kadın Girişimcilerin Desteklenmesi Projesi. <http://www.tesk.org.tr/tr/proje/yurutulen/kadin.php#> (Erişim Tarihi: 18/02/2019).

Yağcı, F. ve Bener, Ö. (2005). Girişimci kadınların demografik ve genel karakteristikleri ile kadınları girişimciliğe motive eden faktörler. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 33, 85-100.

Yetim, N. (2002). Sosyal sermaye olarak kadın girişimciler: Mersin örneği. Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(2), 79-92.